

SELECȚIE SOCIALĂ NEGATIVĂ

Conceptul a fost creat de Eminescu dintr-o intenție declarată de a propune propriul său corectiv teoriei darwiniste a luptei pentru existență. Teoria darwinistă ne spune că lupta pentru supraviețuire sacrifică elementele cele mai slabe și le selectează pe cele superioare, mai bine adaptate. „Selecție naturală” în viziunea lui Darwin este un proces cu semn pozitiv pentru că cei ce supraviețuiesc (prin selecție naturală) sînt cei mai buni, mai bine adaptați. Eminescu face, însă, constatarea că uneori *mediul social* favorizează, selectează elemente negative, inșii malonești, lingușitorii, viclenii etc. Procesul prin care aceste elemente „ajung a exploata și stăpîni elemente sănătoase și puternice” ale unei societăți este denumit de Eminescu „selecție socială negativă”. *Superioritatea* prin aptitudine, muncă și știință este înlocuită de „dominația” prin viclenie, lingușire, hoție, parazitism, minciună etc.

„Naturile viguroase vor căta a întipări mediului caracterul lor, cele slabe se vor adapta ca ceara unui mediu nedemn chiar, încît slăbiciunea e din acest punct de vedere un titlu de existență” (M. Eminescu, *Scrieri politice*, ed. D. Murărașu, Craiova, Serisul Românesc, 1931, p. 99). Această „adaptabilitate cu un mediu nesănătos, nedemn”, este denumită de Eminescu „selecție socială negativă”. Rezultatul acestei selecții negative este „pătura superpusă”. „Într-un mediu social și național corupt prin influența și dominația străină vor fi promovate în ierarhia socială elementele care se adaptează pasiv, ușor și repede mediului social corupt”. Pe de altă parte, „înmulțirea peste măsură a oamenilor ce trăiesc din munca aceleiași sume de producători” provoacă „declasarea socială”, care devine apoi mediu al selecției negative, căci „oamenii declassați” reprezintă „instrumentele cele mai bune, pentru că sînt cele mai coruptibile cu cari se servesc străinii pentru a exploata țara, populațiile ei autohtone” (Ibidem, p. 62—63).

Teoria selecției negative este o contribuție originală, a lui Eminescu, la cercetarea procesului prin care o „pătură superpusă” poate schimba întregul sistem de stratificare al unei societăți (cf. I. Ungureanu, *Paradigmele cunoașterii societății*, Ed. Humanitas, 1990, p.156). Ceea ce face posibilă selecția socială negativă, este fenomenul — propriu mai cu seamă societăților moderne — de relaxare a legăturii dintre „titlurile” („etichetele”) deținute de membrii unei elite și „capacitățile” sau „competențele” lor efective („indici de excelență”, cu termenul lui Pareto).

Între titlu (eticheta funcției îndeplinite) și calitatea profesională cerută de exercițiul funcției, nu există uneori aproape nici o legătură și aceasta îl va conduce pe Eminescu la formularea conceptului său de „selecție socială negativă”.

„Cu totul altfel stau raporturile la noi / decît în Apus, n.n. / , scrie Eminescu. Trecerea din clasele de jos în cele de sus nu e reglementată prin nici un fel de organizații (. . .). *Fără muncă, fără merit*, mii și mii de indivizi (. . .) se superpun poporului românesc. . .” (M. Eminescu, *Opere*, IV, ed. Crețul, 1938—39, p. 99). Pareto nu admite acest fenomen decît cu caracter de excepție.

Eminescu demonstrează că, în România, dimpotrivă, excepția devine regulă : „. . .am dovedit că deasupra poporului român istoric (. . .) s-a superpus o pătură (. . .). În rindul celor ce-o compun (. . .) nu se poate naște un autor, de exemplu, un om de știință sau de litere, un om care să compenseze prin știință sau talent munca națională ce-l susține (. . .). În toate ramurile vieții intelectuale și ale statului, în toate încheieturile organice ale națiunii s-au incubat paraziți ; tocmai centrele organice sînt cuiburile în care se prăsește și se înmulțesc” (M. Eminescu, *ibidem*).

Pareto face ipoteza (valabilă pentru cazul normal) că între „etichetă” și gradul de excelență al celui care-o deține ca *titlu*, ca funcție ori ca poziție, există o relație statistică necesară și încadrează toate abaterile în clasa excepțiilor ne semnificative. „Aceste excepții precizează Pareto, (este vorba despre cei ce s-au strecurat în elita guvernamentală fără a poseda capacități la înălțimea titlurilor deținute, n.n.) sînt mult mai considerabile decît pentru avocați, medici, ingineri sau pentru cei ce s-au îmbogățit prin abilitatea lor proprie sau încă pentru cei care fac proba talentului în muzică, literatură etc. Motivul este, între altele, că în toate ramurile activității umane etichetele sînt obținute direct de către fiecare individ, în vreme ce pentru elită o parte a etichetelor sînt ereditare ; de exemplu, cele ale bogăției. Altădată existau etichete ereditare și în elita guvernamentală. Astăzi sînt ereditare doar cele ale suveranilor. Dar dacă ereditatea directă a dispărut, ereditatea indirectă a rămas puternică și cel ce-a moștenit un patrimoniu este ușor numit senator, în anumite țări, unde te poți face ales deputat plătind electorii și adulîndu-i, prin profesii de credință arhi-democratice, socialiste, anarhiste. Bogăția, rudenia, relațiile sînt utile în multe alte cazuri și mijloacesc transmiterea, către cine n-ar trebui s-o posede (dețină), a etichetei de elită în general sau a elitei guvernamentale în particular” (p. 1299).

Să ne imaginăm însă o societate în care nu funcționează corelația dintre titlu și competență (capacitățile cerute de titlu). În acest caz, legea circulației sociale nu se va bloca dar ceea ce va circula va fi nu excedentul unei capacități ci deficitul ei. Eminescu numește acest proces *selecție socială negativă*. Pareto analizează cazul în care selecția socială este un joc de „sumă pozitivă” și ignoră cazul aceluși joc al selecției de „sumă negativă”, cînd ceea ce se adună în „elită” dă un rezultat de „sumă negativă”. În acest caz, elita este un loc de acumulare a deficitului social, și acest deficit se rezolvă pe seama „parazitismului social” deci în contul și pe seama nuncii necompensate a societății. Ideea teoretică a selecției negative și deci a unei elite cu semnul minus nu-și pierde valabilitatea cînd părăsim cazul empiric al societății românești. Ea este cu adevărat o idee teoretică nu pur și simplu o „generalizare empirică” și ca atare își păstrează valoarea teoretică independent de situația empirică prin care s-a „ilustrat”.

Ce este o elită cu semnul minus? Aceea în care se adună cei al căror indici de capacitate reală se află sub nivelul indicilor de capacitate ceruți de

titlurile ocupate („etichetele” corespunzătoare locului deținut într-o „clasă” a societății).

Elita, în sensul sociologiei paretiene, îi cuprinde pe cei care au indicii maximi de capacitate. Din acest punct de vedere vom constata că acest concept al lui Pareto este un concept teoretic, redă, adică, un *caz limită*. Oricum, elita reprezintă o „clasă pozitivă”, la Pareto, adică acea „clasă” care grupează cele mai înalte capacități în raport cu titlurile („etichetele”) corespunzătoare. Putem să ne imaginăm însă și cazul opus, al unei „clase negative”, care grupează, altminteri spus, indivizii cu indicii de capacitate reală sub nivelul indicilor de capacitate maximă (ideală), sau chiar cu indicii cei mai scăzuți. Cazul acesta ar fi acela în care, de exemplu, în elita medicilor s-ar afla nu medicul cu indicele cel mai ridicat de capacitate ci acela care are indicele cel mai scăzut de capacitate. Când o asemenea „clasă negativă” devine „elită guvernantă” ea se manifestă ca o „pătură superpusă”, care nu provine deci dintr-o circulație socială între masă și elite ci dintr-o circulație între „elitele” sau „grupurile” aflate deasupra societății, neamestecate cu/și necontrolate de către societatea locală (de către masă). Acesta este sensul eminescian al „păturii superpuse”.

Prin urmare, într-o societate nu circulă doar indivizii ci și „etichetele” astfel că la adăpostul unei etichete pot circula nu „capacități” ci „nulități” și în felul acesta, în locul capacităților, în elită se acumulează nulitățile. Și aceasta pentru că orice titlu are un indice de excelență care variază de la un minim la un maxim.

În viziunea lui Pareto, o elită este o mărime sociologică de valoare pozitivă. Dar această mărime poate avea o valoare negativă dacă în elită se grupează indivizi cu indici minimi de capacitate profesională în raport cu titlurile (etichetele) deținute. Aceasta este o „clasă negativă”. De unde putem deduce aceasta?

O elită înseamnă combinarea dintre un număr de titluri (P_i) și un număr de indivizi (N_i) cu capacități (indici) maxime în raport cu acele titluri. Deci :

$$(\sum P_{i,max} \sum N_{i,max})/N ; N = \text{numărul total al membrilor elitei}$$

Dar pot fi cazuri în care mărimile să fie asociate prin relație invers proporțională : deci nivelurile profesionale care cer competențe maxime să fie ocupate de indivizi cu capacități minime. Deci :

$$(\sum P_{i,max} \cdot \sum N_{i,min.})/N$$

Este cazul în care avem un deficit de capacități profesionale maxime în populația care ocupă (deține) locurile într-o elită. Când numărul celor care dețin „eticheta” unei clase fără a avea calitățile corespunzătoare acesteia îl depășește pe al celor care posedă eticheta și au calități corespunzătoare ei, vorbim despre „clasă negativă”.

Pareto asimilează conceptul său de elită acelor cazuri în care „locurile” sau „eticheta” cu indice maxim de capacitate sînt ocupate de indivizi cu indici maximi de capacitate (este primul caz). Cazul al doilea descrie acele situații în care elitele capătă profil de „clasă negativă” (clasă în care se acumulează un deficit de capacități și competențe).

Prin urmare, este corect să vorbim despre „clase pozitive” și „clase negative”, așa cum și procedează Eminescu în sociologia sa. Cît privește

elitele, acestea sînt „clase teoretice” intrucît prezumăm că ele trebuie să fie constituite din acele profesii (sau „etichete”, deci „titluri”) cu indici maximi de capacitate. În realitate însă, aceste elite „teoretice”, ca ansamblu de „locuri” (titluri) cu indici superiori, pot fi ocupate de „clase negative” sau pozitive. Procesul prin care o „elită”, ca ansamblu de titluri cu indici maximi de excelență, este „ocupată” de o clasă cu indici inferiori de capacitate („clasă negativă”) poartă numele de „selecție socială negativă”.

(COMPENSAȚIA MUNCII

Concept prin care Eminescu desemnează fenomenul de „înmulțire *peste măsură* (s.n.) a oamenilor care trăiesc din munca *aceleiași sume de producători*”. Acest fenomen este, în viziunea sa, principala cauză a declinului și mizeriei unei societăți. Pentru a se evita acest declin, *pătura dominantă* trebuie să *compenseze munca socială care-o susține prin activități creative*, procurînd „înlesniri de civilizațiune” pentru întreaga societate. În cazul contrar raportul păturii superpuse la „suma de muncă” a unei societăți este negativ și conduce la declasare socială, mizerie și degenerare etnică. „În alte țări clasele superioare compensează prin munca lor intelectuală munca materială a celor de jos”. În societatea românească, *pătura superpusă* s-a înmulțit ca urmare a „introducerii formelor unei civilizații străine fără ea să existe *corelativul ei economic*”.

Compensația muncii este, așadar, într-o altă accepție, un imperativ de respectare a unei proporții între aparatul unei civilizații de împrumut și corelativul ei economic (cîtă înlesnire aduce muncii sociale acel aparat). Printr-o asemenea introducere de regulă, se amplifică și se diversifică *regimul trebuințelor* clasei dominante, nu însă și *volumul și calitatea muncilor* menite a susține acele *trebuințe*. Urmarea este că „influențele străine găsesse în falangele naționale, goluri din ce în ce mai simțitoare”, „dispar clase pozitive” (declasarea socială), fără a fi înlocuite cu altele noi și astfel se slăbește organismul societății în defavoarea exclusivă a claselor pozitive. Același proces provoacă o înstrăinare a păturii dominante, care atît prin *trebuințe* cît și prin consum gravitează în jurul unor „centre” și „modele” străine și acționează în slujba unor interese străine de cele locale.

Eminescu a examinat raportul dintre consumurile diferențiale și munca socială din perspectiva ideii privind necesitatea conservării proporției muncilor sociale într-o societate. El a constatat că între *munca medie* a unei societăți și consumul „păturii dirigente” există o proporție anumită, cu semn pozitiv sau negativ. În condițiile în care munca medie se păstrează constantă dar în schimb crește consumul „clasei dirigente” mărindu-se cheltuielile noului aparat al statului se naște fenomenul de *pătură superpusă*. Aceasta neascultînd de legea proporției muncilor sociale, își mărește consumul fără a oferi în compensație o muncă socială (mușchiulară sau intelectuală) pe măsura consumului respectiv.

„Sarcinile de întreținere a politicianilor de la noi diminuează pîinea de toate zilele a poporului de jos, care, ca rasă, ca inteligență, ca inimă, e superior păturii de parveniți și de scursături (. . .), cari s-au așezat deasupra lui din secolul trecut începînd”. (M. Eminescu, *Opere*, vol.IV, Editura Cultura Românească, București, 1938, p.113).

Teoria compensației folosită pentru a examina raportul consumului păturii superpuse la proporția muncilor în societate, este o alternativă la ideologia egalitarismului indivizilor și claselor. Între două clase sociale trebuie să existe raporturi de compensație. „Compensația — serie Eminescu — nu se dă de către o clasă sau un om decât prin muncă intelectuală sau mușchiulară. Munca mușchiulară constă în producerea de obiecte de utilitate necontestată, cea intelectuală în facilitatea producerii acestor obiecte...”.

Într-o accepție mai largă raportul de compensație privește un echilibru optim între „proporția muncilor” și „structura trebuințelor”, altfel spus, structura trebuințelor trebuie să urmeze „procesul natural” de creștere și diversificare a structurii și funcțiilor „comunității economice”. În cazul contrar acele trebuințe formulate peste structura și funcțiile comunității economice productive vor căpăta caracter parazitar, de cheltuieli necompensate care vor atrage declinul economic al întregului popor. Cu această idee Eminescu pare a depăși teoria economică privind raportul dintre „puterea de muncă” a unei națiuni și evoluția trebuințelor, mergând într-o direcție nouă: căutarea aceluși mecanism care strică un asemenea echilibru și teoretizarea lui. În general, irosirea puterii de muncă este raportată în scrierile economiștilor fie la absența comerțului înlăuntru (ca la Ricardo), fie la „pătura intermediarilor” (ca la fiziocrați). Eminescu va lega sistematic „irosirea muncii fizice și intelectuale a comunității” (Ricardo) de consumul necompensat al păturii superpuse. Definirea păturii superpuse reclamă, așadar, obligatoriu, încadrarea fenomenului în teoria compensației muncii. Pătura superpusă nu „împlinește necesități” ci crează „trebuințe” atâta vreme cât nu-și compensează consumul printr-o muncă fizică sau intelectuală care să ducă la „augmentarea producției” și la „ușurarea muncii claselor pozitive”. Teoria compensației cere așadar un program de organizare și de apărare a muncii naționale.

„E pentru noi sigur și de netăgăduit că actualul sistem de exploatare economică poate face loc, sub domnia altor idei, unui sistem de armonie a intereselor, că în locul speculei poate veni industria și anume industria aceea care întregește activitatea agricolă și stă în legătură cu ea. Un asemenea sistem precum (...) există în Danemarca ar ocupa brațele pîn' acum improdusive într-un mod folositor și lor și semenilor și s-ar înlătura gravele neajunsuri ale disproporției de azi dintre clasele producătoare și cele consumatoare (subl. ns., M. Eminescu, *op. cit.*, p.307—308).

Împreună cu „teoria statului demagogic” și cu teoria „selecției sociale negative”, teoria compensației ar oferi un cadru de largită interpretare fenomenului păturii superpuse. Toate aceste noi dezvoltări teoretice se reazemă, cum am arătat, pe un fundament economic.

Eminescu pornește de la postulatul muncii medii și a unei anumite proporții între munca medie, consumurile și activitățile diferitelor clase și grupuri ale societății.

„Între consumul unei clase și activitățile pe care ea trebuie să le pună în slujba maximizării muncii sociale trebuie să existe o echivalență” (J. S. Mill). Volumul păturii superpuse este proporțional cu gradul consumului necompensat în activități de maximizare a muncii sociale. Pătura superpusă este un fenomen deculturativ întrucât între munca socială medie și cultură există o relație direct proporțională în viziunea lui Eminescu.

Maximizarea muncii sociale duce la creșterea culturii, diminuarea ei, în favoarea consumului păturii superpuse, duce la declinul culturii.

În statele civilizate există o proporție stabilă între munca medie și consumurile sociale, între munca medie și creativitatea „păturii dirigente”. „Cu totul altfel stau raporturile la noi. Trecerea din clasele de jos în cele de sus nu e reglementată prin nici un fel de organizare (...); oameni incuți, incapabili de a munci, de-a pricepe un adevăr, fac demagogie, fură prin subreptiune și amăgire voturile alegătorilor, devin oameni politici și dau iama bugetului. Fără știință, fără merit, fără muncă, mii și mii de indivizi (...) se superpun poporului românesc, toți avînd dreptul constituțional de-a trăi din buget, toți avînd numai exercițiul acestui drept (...)”, (M. Eminescu, *Opere*, IV, ed. cit., p.256).

În viziunea lui Eminescu, elitele sînt datoare cu un efort colectiv de maximizare a muncii sociale. Care ar fi semnul unei asemenea contribuții (compensatoare)? Acesta ar putea fi redat prin gradul în care din sînul păturii superpuse ar ieși inteligențe superioare. M. Eminescu anticipase enunțul legii maximizării inteligenței sociale a lui S. Haret care ar putea fi redată prin următorul enunț: inteligența socială a unui grup crește în proporție geometrică cu numărul oamenilor de excepție care apar în acel grup și în progresie aritmetică cu maximizarea inteligenței medii a aceluși grup. Înțelegem, așadar, de ce insistă Eminescu atîta pe lipsa de instrucție și cultură a păturii superpuse. El atrăgea atenția că o elită care n-a produs nici un om mare, n-are probe că ar putea contribui la maximizarea muncii sociale (căci n-ar putea influența inteligența medie a societății).

Cum se înfățișează lucrurile în cazul păturii superpuse criticate de Eminescu?

„... Am dovedit că deasupra poporului român istoric s-a superpus o pătură (...). În rîndul celor care o compun (...) nu se poate naște un autor, de exemplu, un om de științe sau de litere, un om care să compenseze prin știință sau talent munca națională ce-l susține (...). De aci vezi directori de drum de fier ce nu știu abecedarul mecanicii; de aci directori de servicii ce abia se știu iscăli. În toate ramurile vieții intelectuale și ale statului, în toate încheieturile organice ale națiunii s-au incuibat paraziți; tocmai centrele organice sînt cuiburile în care se prăsesse și se înmulțese ...”.

(...). Existența tuturor acestor oameni costă bani (...). Suma de putere de care dispune țaranul nu poate suporta greutatea ce i se impune fără nici o compensație; el cheltuiește din puterea lui vitală mai mult decît poate restitui; de acolo falimentul puterilor sale vitale: morbiditatea, mortalitatea ...”.

Susținerea păturii superpuse se traduce, așadar, în muncă socială necompensată prin nimic de către aceasta. De aici decurge că pătura superpusă antrenează consecințe dezastruoase, asupra existenței unui popor, pune în primejdie chiar fondul de conservare biologică a poporului.

Pătura superpusă este așadar un factor de distrugere a avuției naționale și de periclitare a fondului de conservare etnică a unei națiuni. În sensul acesta Eminescu propune un cadru de analiză mult mai larg pentru pătura superpusă decît cadrul politologic. Sociologia păturii superpuse presupune și o examinare economică etnologică, adică o cercetare a efectului primejdios al păturii superpuse pentru conservarea etnică a unui popor.

„Azi — precizează Eminescu — sînt zeci de mii de oameni cari sub o formă sau alta trăiesc din aceeași pungă a țăranului. Sunt în fiecare sat cel puțin zece lefegii (...). Clasele consumatoare cari nu produc nimic se ridică la un milion (...). Două din trei părți (2/3) din viața sa trebuie să cheltuiască un om pentru a susține statul și societatea, care nu-i dă nici o compensație (...). A, dacă clasele dirigente compensau munca țăranului prin munca lor (...) atunci altceva (...). Dacă cu aceeași sumă de putere musculară țăranul, prin instrucție, ar fi ajuns a produce de zece, de douăzeci de ori pe cît produce azi cu instrumente primitive și cu metode primitive (...), atunci clasele de jos ar fi ținut pasul în producțiune cu trebuințele celor dirigente, atunci ar fi fost echilibru și ar fi fost bine”. (cf. M. Eminescu, *Opere*, ed. I. Crețu, p.208—210 ; 211, 212, 213).

Pătura superpusă criticată de Eminescu, așadar, nu poate contribui nici prin inteligența medie a grupului, din care se compune, nici prin numărul oamenilor excepționali, pe care nu i-a produs, la maximizarea „inteligentei medii” a societății. Ea nu poate compensa prin mijloacele care ar trebui să-i stea la îndemînă, munca socială transformată astfel în cheltuieli improductive, parazitare și „descompuitoare” pentru societate. Aceasta atrage după sine și declinul națiunii căci progresul acesteia, argumentează Eminescu, și contribuția unei clase la acest progres, se măsoară cu numărul de oameni excepționali pe care i-a dat clasa respectivă culturii naționale. Or, Eminescu constată că elita epocii sale nu dăruise culturii naționale nici un om de excepție.

ILIE BĂDESCU